

10-й ОМКФ: тріумф аутсайдерів, лукавство переможців

Юлії Швець

Рішення журі Одеського кінофестивалю завжди викликало подив критиків. Але цього року воно перевершило навіть найбільш скептичні очікування. Стрічки, яким дісталися найвищі нагороди, преса дружно визначила аж такими мізерними, що навіть забула згадати про них у щоденних оглядах програми. «Вас, певно, здивує, але справедливість буває», – запевняла на закритті фестивалю в Одеському оперному ведуча Яніна Соколова. Що вона мала на увазі, невідомо, але після оголошення результатів про справедливість уже не згадувала.

Журналістам також не було з ким погомоніти, бо прес-брифінги за результатами анулювали. Адже як, не викликаючи посмішки, пояснити людям, які пам'ятають теорію вірогідності, збіг оцінок кількох тисяч глядачів двох фільмів Міжнародного конкурсу, що загадковим чином розділили Гран-прі¹ (вірогідність 1:5000 – майстер фокусів Гудіні відпочиває). Такі кулуарні «збіги» – це назавжди чи тимчасово? Невдовзі дізнаємося.

Взаємини фестивалю й кінопреси – окрема історія; відзначимо лише, що цього року площу для пресконференцій скоротили вдвоє².

Що ж до журі: якщо брати кожного окремо, виглядає достойно³. Коли ж в Одесі вони збираються разом, то функціонери, зрозуміло, люблять чийсь інтереси; але й творчі особи трансформуються, стаючи поборниками корпоративних і приватних уподобань. Усі експертні «балачки» про актуальність, що лунали на творчих зустрічах, закінчилися цілковитим фіаско фільмів про сьогоднішній день. Та й подальша прокатна доля «обраних» стрічок не викликає

оптимізму: картина реальності чи не в усіх відзначених фільмах – навіть у далекому від ліволіберальних догм «Додому» Нарімана Алієва, – надто відрізняється від тієї, яку ми всі знаємо. Детальніше про це згодом, а поки що висновок: важко уявити таке кіно у прокаті, а ще важче передбачити, що станеться з ним, якщо автори спробують привести неспроможний кіноконтент у відповідність з життєвою правдою.

У відносній безпеці залишиться хіба що «Секрет, дівчинка та хлопчик» (переможець короткого метру Національного конкурсу) – ретропоетичне кіно Оксани Казьміної, де проблему правди вирішено радикально: оголені дорослі тут зображують дітей і взагалі не розмовляють.

Там же, де героїв ще не перетворили в недієдатних без права голосу, загальним трендом проявилось відродження радянської кінотрадиції. А саме: бажання не тільки зобразити соціальну реальність з точки зору панівного класу, а й сформувані політичну повістку, притягаючи увагу до так званої «соціалки», в яку, виявляється, входять: національні меншини, сексуальні меншини, культурні маргінали, дискримінації всіх сортів, гендерна нерівність тощо. Себто, в звалтований демократичним чином соціальний конфлікт входить не прірва між багатством і бідністю, яка завжди була об'єктом художнього дослідження на кращих фестивалях класу «А»⁴, а димова завіса над цією прірвою, яку продукують-досліджують численні фестивалі класу «Б».

Ситуація зі «свободою меншин» на пострадянському просторі ще не революційна, але доволі гаряча – про це повідали аж два переможці ОМКФ за версією журі: монохромний документальний «Тато – мамин брат» Вадима Ількова в Національному конкурсі та ігровий «А потім ми танцювали» шведського режисера грузинського походження Левана Акіна – в Міжнародному. Найвищих нагород художньо посереднім фільмам журі здалося замало, тому, щоб довершити процес «визначення прізв'яз за темами», перші стрічки додали за режисуру, другій – за головну чо-

¹ Гран-прі – приз глядацьких симпатій – він же головний приз ОМКФ. Його вираховують за кількістю балів (від одного до п'яти) шляхом заповнення глядачем паперової анкети після кожного сеансу.

² Натомість ліквідували сегрегацію на вищій і нижчій ранги журналістів, які зрадницьки полискували на бєджах і змушували слабкодухих нервуватись.

³ Цього року в журі Міжнародного конкурсу: бельгійський режисер Петер Бросенс, ірландський актор Барі Ворд, американська актриса українського походження Іванна Сахно, директор МКФ в Карлових Варах Карел Ох, грузинська продюсерка та режисерка Нана Еквтімішвілі. Національний конкурс оцінювали: французький кінокритик Ніколас Елліотт, польська сценаристка й режисерка Йоанна Кос-Краузе, англійська акторка іранського походження Манья Акбарі та українська продюсерка Іванна Дядюра.

⁴ «Золота пальмова гілка» найбільш, здавалось би, буржуазного Каннського фестивалю тільки за останні роки дістається соціально-демократичним: «Паразитам» корейця Пон Джун Хо, «Магазинним злодюжкам» японця Хірокадзу Кореєди та «Я, Деніел Блейк» британця Кена Лоуча.

ловічу роль. В ідейно-тематичному плані замість вельми актуальної для обох країн, скажімо, теми соціального розмежування, автори перемкнули увагу на обмеження прав сексуальних меншин у країні, як бачиться, Україні й у країні консервативній, як виявляється, Грузії⁵. Будучи «в захваті від нагороди», екзальтована продюсерка грузинського фільму зв'язала ЛГБТ з нинішньою антиколоніальною революцією в Грузії та навіть лозунгом «Слава Україні!». Як перемогти ворога й позбутися соціальних жаків, як облаштувати країну? Звісно ж – топлес і сексуальною революцією!

«Тренуйте толерантність!» – заохочує на ОМКФ постановник майбутнього українського «кіно про двох геїв», яких, відновлюючи напівзабуту радянську традицію, ніби булгаковського Шарикова, «підселяє» в традиційну українську сім'ю... Чим, окрім вишуканого театрального блюзнірства, пояснити, що, «тренуючи» чужу толерантність й імітуючи особистісну «революцію», політичні лозунги «проникнення» – в політиці й кінематографі – пишуть лише духовно пригнічені Шарикови та їхні раціональні «управдоми» – наближені до державного корита вузько соціальні, національні, культурні, молодіжні та сексуальні групи.

Показово агітаційним «кіно молодіжної стурбованості», що для простоти героїв (чи від простоти авторів) розмовляє мовою «приколів», виглядає комедія «**Мої думки тихі**» Антонію Лукича (Гран-прі Національного конкурсу). Не комедія, а протитанковий снаряд, випущений по «нахабних кривдниках» оригінальної української молоді, які фактом свого життя забирають у неї право почуватись особливою. До «кривдників» автори зараховують: дещо малохольну матір героя у виконанні Ірми Вітовської (що змусило достойну акторку взяти участь у профанації свого таланту? – загадка), кількох тертих контрабандистів, кількох незграбних прикордонників і німфоманку з папутою. Можливо, був хтось для демонстрації не лише «пригніченої молодості», а й гендерної нерівності, та двогодинна версія його не показала. Отож, першу годину стрічка – це чисте «село Степанчиково і його мешканці», а другу віддали під пролеткультівський «квартал».

Передбачувана, у зв'язку з новими політичними переминами, тотальна масовизація українського культурного простору, про яку подекували кінокритики в перший день фестивалю, не змусила себе довго чекати: буквально через кілька днів учасники фесту побачили на великому екрані булгаковських героїв, супроводжуваних «профспілковими» оплесками, які переходили в бурхливу демократичну овацію. Та сповнене оплесків життя – це не-смерть, якою володіють зомбі й вампіри у фільмах жаків. Зокрема, в новому фільмі Джима Джармуша «Мертві не помирають»,

вельми дотепно представлено на одеському фестивалі. Як і вищезгадані «Думки», «Додому»⁶ Нарімана Алієва – це драма свідомого індивідуума, що йде наперекір гнилій системі. Але якщо в першому випадку це фальшива «драма приколів», себто «прикольна драма» про високого парубка, що імітує війну з приземкувато-комічним світом дорослих (хоча насправді прагне ефективно присмоктатися до нього), то в другому – це професійно завершена трагедія істинно віруючого (в натхненному виконанні Ахтема Сеїтаблаєва), що раптово стикається з невідомою реальністю. Літній татарин із кримського ринку потрапляє в новий, незнайомий для нього світ України. Не з власної волі, а щоб за мусульманським звичаєм на батьківщині предків поховати старшого сина, який поклав життя за долю великої батьківщини. Його молодший син, із яким він везе тіло загиблого до Криму, виступає опонентом ригористичних батькових уявлень про світ. Він навчається в столиці, як і старший брат, має прогресивні європейські погляди й хоче стати журналістом, але шлях до мети може виявитись для нього складнішим. А вже після аутодафе батька йому залишиться або успадкувати герметичний світ архаїки, звичаїв, предків, віри, або тілом і душею, не втрачаючи етнічної індивідуальності, влитися, як це зробив старший брат, у модерну справу великої України. Ідентифікація – річ нелегка навіть для прогресивно мислячих журналістів й нерідко супроводжується особистими драмами.

Слід сказати, що великою Україна в фільмі бачиться як ідея, не підкріплена реальними особистостями. Жінки тут (судячи з траєкторії «роуд муві» – жительки Запорізької та Херсонської областей) – часто неврівноважені, а інколи й навіжені, проте відхідливі⁷. Серед чоловіків, що представляють «корінне» населення України, – підтопані лікарі-хабарники, мовчазні хабарники, шкільні хулігани, злодюжки спортивної статури, корисливі холуї та форменні «жлоби», ремонтники шикарних автомобілів. І, звісно ж, неприємні українські прикордонники, які на пункті пропуску в Крим, за місцевим звичаєм, дочекалися цілком заслуженого маленького армагедону. Степ горить, й, очевидно, що цей степ – Україна.

Справжньою подією Національного конкурсу, там, де Україна, відроджуючись, закономірно існує, де друга смерть патріотизму так і не відбудеться, стали два фільми. Стрічки, що увійшли до конкурсу за «військовою» квотою, виявились художньо спроможними й здатними на певну артикуляцію, зокрема, підсумкової репліки: «мир – це перемога» (не капітуляція й не «щось третє»). А якщо все

⁵ Специфічним чином фільм поділив Гран-прі Міжнародного конкурсу з грузинською стрічкою «А потім ми танцювали» (див. другий абзац огляду).

⁷ Одну з жінок, тендітну вдову старшого сина, в її ж квартирі герой Ахтема Сеїтаблаєва з усією чоловічою силою жбурляє до кімнати, наглухо замикає на ключ, щоб неввірна не заявляла своїх смішних прав на участь у похоронах його сина, й не вешталася під ногами. Питання: чи усвідомлює свою трагічну вину герой Сеїтаблаєва? Чи прощає справжня релігія вірян, які негідно поведуться з друзинами власних синів?

ж таки невдача, то без втрати честі. Й лише в цих наших фільмах я побачив хлопців, які не перестають бути хорошими й за поганих обставин, бо гарні хлопці в гарних обставинах нікого не цікавлять.

Більшу частину «Східняка» режисера Андрія Іванюка, який брав участь у бойових діях і знає ситуацію не з чужих слів, ми спостерігаємо за повсякденним життям головного персонажа на псевдо Борода (Богдан Бенюк) – говіркового завзятого вояку, якому чхати на військову субординацію і якому до всього є діло.

Безнадійна, але відважна боротьба з ворогом стала темою стрічки Тимура Яценка «U311 “Черкаси”» (фестивальна назва, у прокаті – «Черкаси»). Так звався корабель, що, будучи заблокованим, найдовше тримався на озері Донузлав під час окупації Криму «зеленими чоловічками».

Але жоден із фільмів у Національному конкурсі, навіть актуальна та художньо довершена стрічка «Чоловік, який купив Місяць» італійця Паоло Дзукки в Міжнародному (фільм, якому пророкували перемогу журналісти та який гаряче сприйняли глядачі), не стали офіційними лідерами ОМКФ. Щодо останньої стрічки, то особисто я був свідком того, як молоді люди домовлялися купити квитки на неї ще раз, щоб зафіксувати в пам'яті більше сюжетних перипетій і насолодитися феєрверком того південного, легкого, вишуканого кінематографічного стилю й справді сучасного інтелектуального гумору, з яким тільки й варто говорити з екрана про серйозні речі й до якого одеським «підставним» ще як до Місяця.

Симптоматично, що на противагу одеським відбірникам, які інколи відчувають смак справжнього⁸ кіно, для кіноекспертів ОМКФ нема нічого жажливішого за сучасний, з нотками чуттєвого гумору, погляд на дійсність. Адже в більшості посередніх фільмів, які тематично вподобало журі, я бачив не ренесанс життя⁹, а його посмертну дезінтеграцію. Нерозбірлива у зв'язках бабуся померла, внуки ж, аби батьки-експерти не видалили їх із кадру, ділять зашкарублі панчохи: кому дістанеться гендер, кому – сексуальні меншини, кому – ображена молодь, кому – «зоозахист», а хтось – поталанило! – стане заступником культурних маргіналів. Якщо в природі речей нічого не зміниться, то ліволіберальний симбіоз, у якому домішка лібералізму завжди була токсичною, поступово стане причиною об'єктивного успіху правильної кіноідеї: демократичної – в тематичному й жанровій – в художньому сенсі.

Кадр з фільму «U311 “Черкаси”». Режисер Тимур Яценко. Україна, 2019.

Ахтем Сейтаблаєв у фільмі «Додому». Режисер Наріман Алієв. Україна, 2019.

Кадр з фільму «Східняк». Режисер Андрій Іванюк. Україна, 2019.

⁸ Цього року пристойне кіно в міжнародній програмі було. Це, зокрема, «Монос» кolumбійця Алехандро Ландеса про деформацію особистості учасників партизанських війн; два фільми про кризу буржуазної демократії за участі підлітків: «Королева сердець» Май ель Тухі з Данії та «Тут був Саша» литовця Ернестаса Янкаускаса; тонка драма особистого й професійного дорослішання з соціальним підтекстом «Сувенір» британки Джоанни Гогг.

⁹ У програмах «Гала-прем'єри» та «Фестиваль фестивалів» його прекрасно демонстрували останні фільми світових майстрів: Педро Альмадовара («Біль та слава»), Пон Джун Хо («Паразити»), Кена Лоуча («Вас не було на місці») та присутніх на ОМКФ зірок світового рівня: Катрін Денюв («Прощання з ніччю» Андре Тешине) та Майка Лі («Пітерлоо»).